

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD
UNİVERSİTETİ

«Beynəlxalq münasibətlər» kafedrası

Magistr hazırlığı üçün

*“Müasir dünya siyasətində
enerji diplomatiyası”
fənninin*

P R O Q R A M I

Azərbaycan Respublikası Təhsil
Nazirinin 08 dekabr 2011-ci il tarixli
2022 nömrəli əmri ilə qrif verilmişdir.

BAKİ – 2011

Program Azərbaycan Dövlət İqtisad
Universitetinin «Beynəlxalq münasibətlər» kafedrasında
hazırlanmışdır.

Tərtibçi: **dos.S.M.Gözəlova**

Redaktor: **prof. B.M.Abdullayev**

Rəyçilər: **dos.O.Y.Yusifov**
A.K.Eyyubov

Müasir dövrdə dünyada baş verən inkişaf tendensiyalarını, dövlətlərarası münasibətləri, beynəlxalq münasibətlər sistemini anlamaq və analiz etmək üçün dövlətlərin milli maraqlarının tədqiqinə böyük ehtiyac duyulmaqdadır. Hər hansı bir dövlətin milli maraqlarının nədən ibarət olduğunu bilmədən onun beynəlxalq münasibətlər sistemindəki mövqeyini, iqtisadi, siyasi və hərbi potensialını, qonşu dövlətlərə və regionlara münasibətdə tutduğu mövqeyini düzgün müəyyənləşdirmək mümkün deyil.

*Tələbənin professional hazırlığı zamanı
kursun yeri*

“Müasir dünya siyasətində enerji diplomatiyası” kursunun öyrənilməsi nəticəsində tələbə əsas anlayışları öyrənməlidir; “enerji siyasəti”, “enerji diplomatiyası”, “enerji təhlükəsizliyi”. Dünya iqtisadi siyasətində, enerji siyasətinin parametrlərini, ölkələrin xarici siyasət prioritetləri arasında yerini və rolunu bilməli, enerji geosiyasəti sahəsində hadisələri müstəqil analiz etməlidir.

Kursun məqsədi

“Müasir dünya siyasətində enerji diplomatiyası” kursunun əsas məqsədi dünya dövlətlərinin transformasiyası kontekstində tələbələri enerji siyasətinin əsas müddəaları ilə tanış etmək, beynəlxalq əlaqələrdə enerji məsələsinin önəmini göstərmək, onun rolunu dövlətlərin milli maraqlarının müdafiəsini və dayanıqlığını qeyd etməkdir.

XX yüzillikdə dövlətlərarası danışıqların, müqavilələrin, sazişlərin çoxunun əsas baskarı məhz neft olmuşdur. Müharibələr tarixində keyfiyyət və kəmiyyətə yeni mərhələnin – dünya müharibələri mərhələsinin başlanması da bilavasitə neft adı ilə bağlıdır. “Neft” kəlməsi müxtəlif dillərdə müxtəlif cür adlanması və səslənsə də, öz əhəmiyyətini və ictimai – siyasi əhəmiyyətinə görə neft məfhumu vahid mənanı özündə ehtiva edir. Bu məna onun son dərəcə gərəkli və əvəzolunmazlığından irəli gəlir. Təqdim olunan proqram “Beynəlxalq münasibətlər” ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr üçün hazırlanmışdır.

Giriş

“Müasir dünya siyasətində enerji diplomatiyası” fənninin predmeti və əsas müddəaları. Kursun metodologiyası. Öyrənilməsinin əsas prinsipləri. Fənnin öyrənilməsində konseptual yanaşmalar. Beynəlxalq əlaqələrdə enerji məsələsinin önəmliliyi. Dünya iqtisadiyyatında neft amilinin beynəlxalq münasibətlərə təsiri. Fənnin ali məktəbdə öyrənilməsinin əsas vəzifəsi. Kursun öyrənilməsinin əsas mənbələri.

II Mövzu

Dünyada neft istehsalının inkişafı və müasir vəziyyəti.

XX əsrin başlanğıcında neft istehsalının sürətlə inkişafı. Neft və təbii karbohidrogen qazının ilk dövrdən müasir dövrə qədər istehsal miqdarının xarakteristikası. II dünya müharibəsindən sonrakı illərdə neft və qaz istehsal edən ölkələr. Neft və qazın ABŞ enerji balansında mühüm yer tutması. Bəşəriyyətin yaxın gələcəkdə enerji problemi ilə üzləşməsi. Dünyada neft və qaz ehtiyatlarının təqribi miqdarı. Neftin dünya iqtisadi artımında və ayrı-ayrı industrial inkişaf etmiş ölkələrin

iqtiadiyyatında mühüm rolu. Dünya bazarında neft satışında OPEK – in rolu. Dünya miqyasında həm quru, həm dəniz və okean sahələrində yeni neft – qaz yataqlarının axtarılması.

III Mövzu

Dünya ölkələrinin enerji siyasəti. Enerji resursları dünyanın müasir geosiyasətində.

Dünyanın müasir sənaye sivilizasiyasının tələbləri sırasında neft və neft məhsulları. Neft istehsal edən ölkələrdə partnyorluq münasibətləri uğrunda dünyanın böyük və inkişaf etmiş ölkələri arasında ciddi rəqabət. Dünyanın müasir geosiyasi oriyentirlərinə təsir edən mühüm faktorlar. Neftin geoiqtisadi hərəkətinin beş əsas mərhələsi. Dünya enerji resursları sırasında neftə alternativ olan enerji mənbələri. Dünyanın aparıcı ölkələri ilə əlaqələrində Xəzər neftinin rolu. Xəzər nefti geosiyasət və region maraqları çərçivəsində. Regional anlamda Fars körfəzi ölkələri dünyanın neftlə zəngin ən əhəmiyyətli geoiqtisadi və geosiyasi bölgəsi kimi.

IV Mövzu

ABŞ-ın enerji siyasəti.

ABŞ-ın geostrateji maraqları. Dünya neft ehtiyatında ABŞ-ın yeri. ABŞ-ın neft istehlakına görə tutduğu yeri. ABŞ-ın Xəzər regionunu özünün milli maraq zonasına çevirməsi. Azərbaycanın neft siyasətində ABŞ şirkətləri ilə əməkdaşlığın əhəmiyyəti. ABŞ-ın Xəzərin karbohidrogen ehtiyatlarına marağı və uğurlu “neft – qaz kəmərləri diplomatiyası” – nı gerçəkləşdirməsi. Ağ evin BTC – ni əngəlləyən faktoraları dəf etməsi. Xəzər hövzəsində və energetika sahəsində təhlükəsizliyin möhkəmlənməsində ABŞ – ın rolu. Hazırkı qlobal Amerika sisteminin perspektivlərinə dair pessimist baxışlar. ABŞ – AR arasında Beynəlxalq enerji təhlükəsizliyi sahəsində səmərəli iş birliyinin olması. ABŞ kapitalının ölkəmizə nüfuz etməsi. Qarşılıqlı çəxşaxəli əməkdaşlığın siyasi və hüquqi bazasının yaradılması. Yeni müstəqil dövlətlərin ərazisində ABŞ siyasətinin transformasiyasının geosiyasi analizi. ABŞ – ın enerji siyasətinin əsas aspektləri. Xəzər regionunda, mərkəzi Asiyada və Zaqafqaziyada ABŞ- ın milli araqlarının həyata keçirilməsi mexanizmləri.

V Mövzu

Avropanın enerji siyasəti

Avropa enerji xartiyasının yaradılması. Xartiyanın məqsədi və vəzifələri, onlar üzrə razılaşma və protokollar. Postsovet məkanında avropa enerji nəqliyyat təşəbbüsləri. Mərkəzi Asiya ölkələrində və Zaqafqaziya ölkələrində Avropa Birliyinin enerji siyasəti. Azərbaycanın Avropa Birliyinə inteqrasiyası. Azərbaycanın Avropa Birliyi ilə əlaqələrində neft amilinin rolu. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı karbohidrogen yataqlarının işlənməsində Avropa dövlətlərinin rolu. Rusiya və İranın Avropanın Xəzər dənizindəki istənilən təşəbbüsünə qısqançlıqla yanaşması. AB – nin Azərbaycanda, Gürcüstanda, Ermənistanda iqtisadi siyasəti.

VI Mövzu

Rusiyanın xarici siyasət prioritetləri sistemində enerji siyasəti.

RF – nin enerji sahəsinin perspektivləri, keçmiş SSRİ ərazisində əsas aktorların enerji prioritetləri. Enerji sahəsində Rusiyanın xarici siyasətinin geosiyasi aspekti. Rusiya Federasiyasının enerji sahəsinin əsas makroiqtisadi göstəricələri. Rusiya neft siyasətinin əsasları.

Rusiya enerji siyasətinin əsas prinsipləri. Enerji diplomatiya fəaliyyətinin inkişafı sahəsində dünya tendensiyaları. Rusiyanın Xəzər hövzəsi karbohidrogen ehtiyatları uğrunda mübarizəsi. Rusiyanın Azərbaycanda enerji maraqları və Nabukko ilə bağlı mövqeyi. Moskva bəyannaməsinin qəbulu. Rusiya Azərbaycanla neft – qaz ticarəti və enerji tranziti üzrə tərəfdaşlığı. Rusiyanın ABŞ- la geosiyasi sövdələşməsi. Rusiya enerji diplomatiyasının problem və imkanları.

VII Mövzu

Azərbaycanın neft – qaz diplomatiyası.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq mövqeyinin güclənməsində enerji siyasətinin rolu. Xəzər dənizinin sahillərində yerləşən Azərbaycan Respublikasının müstəqil inkişafı, dövlət təhlükəsizliyi və geosiyasi mövqeyi. Azərbaycanın neft – qaz diplomatiyasının ilkin nəticələri. Azərbaycan Respublikasının “neft – qaz siyasəti” – nin başlıca ilkin nəticələrinə aid əsas dəyərləndirmələr. Neftə əsaslanan başlıca inkişaf modelləri. Neft ölkələrinin inkişaf səviyyəsinin kəskin fərqləri. Neft gəlirlərinin idarə edilməsi: “şəffaflıq və səmərəlilik prinsipləri”. Dağlıq Qarabağ probleminin ədalətli həllində neft və qaz diplomatiyasının rolu. Azərbaycanın iqtisadi

inkişafında neftin və başqa enerji ehtiyatlarının rolu. Azərbaycan Respublikasının neft və qaz diplomatiyasının ilkin yekunları və fərqli yanaşmalar.

VIII Mövzu

Azərbaycan Respublikası ilk beynəlxalq neft müqaviləsi və Xəzərin hüququ statusu, perspektivlər və problemlər.

Azərbaycan Respublikasının neft strategiyasının gerçəkləşdirməsi. XIX – XXI əsrlərdə “Neft” amili dövlətlərarası münasibətlərdə Azərbaycanı mərkəzdə saxlayan əsas faktor kimi. Azərbaycan neft tarixində ilk beynəlxalq müqavilənin bağlanması. “Əsrin müqaviləsi”-ni Azərbaycanın milli maraqlarının təmin olunmasında əhəmiyyəti. Əsrin müqaviləsinə dair beynəlxalq mövqelər sırasında dörd məqam yanaşma. İranın “Əsrin müqaviləsi”-nə qarşı çıxması. ARDNŞ ilə ABŞ şirkətləri arasında müqavilələrin bağlanması. “Xəzər regionunda yeni geosiyasi durum. Xəzər və onun hüququ statusu problemi” beynəlxalq - regional iqtisadi maraqlar. Xəzərin hüquqi statusu Rusiya – İran münasibətləri müstəvisində. Xəzərin hüquqi statusunda Xəzəryanı dövlətlərin mövqeləri.

IX Mövzu

Xəzər regionunda Azərbaycanın milli mənafeyinin reallaşdırılması siyasətinin prioritet istiqamətləri.

Azərbaycan Respublikası dünya siyasətinin müstəqil subyekti kimi. Azərbaycanın neft sənayesinə xarici dövlətlərin marağı. Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatı üçün açıq ölkə elan olunması. Azərbaycan Respublikası ilə dünyanın inkişaf etmiş böyük şirkətləri arasında əlaqələrin qurulması. Azərbaycan iqtisadiyyatının, dünya iqtisadiyyatına qoşulması. “Əsrin müqaviləsi” imzalandıqdan sonra ölkəmizin iqtisadi sahədə dividendlər əldə etməsi. Müqavilənin Azərbaycan üçün əhəmiyyəti. Rusiya dövlətinin “Əsrin müqaviləsi”nə xüsusi münasibəti. Müqavilədə neftin nəqli məsələsi. Neft strategiyasının Azərbaycanın milli mənafeyinin reallaşdırılmasının başlıca komponenti kimi. Azərbaycan dövlətinin daxili, xarici və iqtisadi siyasətinin uğurları.

Ədəbiyyat

1. İsmayıl Musa. Azərbaycanın xarici siyasəti III hissə.
2. Əli Həsənov. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti.
3. Nazim Rza İsrafiloğlu. Neft Qlobal Münaqişələr mənbəyi.
4. Calal Mahmudov. Bakı nefti. Neft milyonçular və Nobel Qardaşları.
5. İsmayılov M.Ə., İbrahimov M.C. Azərbaycan neft sənayesinin inqilabaqədərki tarixi. Bakı 1991.
6. İbrahimov N.A. Azərbaycan tarixinin alman səhifələri. Bakı 1997.
7. Mirzəcanzadə A.X. Neft. Bakı 1984.
8. Qurbanov R., Mehdiyev R. Neft milli sərvətimizdir. "Kommunist" qəzeti, 24 oktyabr 1989.
9. Abdullayev Z.S, Abbasov A.B. Neft sənayesinin iqtisadiyyatı və idarə edilməsi. Bakı-2000.
10. İlham Əliyev, Akif Muradverdiyev. Azərbaycan nefti dünya siyasətində. I-IV kitablar, Bakı 1997.
11. Şəkərəliyev A.Ş; Əliyev Ş.T; Cavadov M.Ə. Nobel mükafatı almış iqtisadçılar. Bakı 2004.
12. Nəsibli N. Azərbaycan geopolitikası və neft. Bakı 2000.
13. Hacızadə E.M; Abdullayev Z.S; Neft təsərrüfatının iqtisadi strukturunun modernizasiyası. Bakı 2003.

14. Kərimov V.Y; Hüseynov H.M və başqaları. Neft-qaz axtarışı və mədən geologiyası. Bakı 1991.
15. Кулиев И.П. Основные вопросы строительства нефтяных скважин в море. Баку 1958.
16. О'Коннор Х. Империя нефти. Москва 1958.
17. Денни Л. Борьба за нефтяную монополию . Москва-Ленинград 1934.
18. Волков Ф. Тайны Уайтхолла и Даунингстрит. Москва 1980.
19. Тьюгендхет К, Гамильтон А. Нефть. Самый большой бизнес. Москва 1978.
20. Louis Fisher. Oil Imperialism. International Publishers. 1926.